

Rola badań terenowych w diagnozowaniu potencjału turystycznego doliny Warty na terenie metropolii Poznań

The role of field studies in diagnosing touristic potential in the Warta Valley in Poznan Metropolis

Sylwia Bródka¹, Iwona Miedzińska²

¹ Zakład Ekologii Krajobrazu, Instytut Geografii Fizycznej i Kształtowania Środowiska Przyrodniczego, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
ul. Dziegielowa 27, 61-680 Poznań

² Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Lesznie
ul. Mickiewicza, 64-100 Leszno

e-mail: ¹ brodka@amu.edu.pl; ² iwona.miedzinska@wp.pl

Abstract: The study focuses on the importance of methods and techniques of field studies in diagnosing touristic potential as well as in conceptualizing the program of tourism development in the Warta Valley. The Warta Valley is considered to be of major touristic and recreational importance in Poznan Metropolis. Landscape inventory of this area showed that its natural potential is extremely variable, dependent on numerous factors connected with the features of natural environment and the way it is managed and used by man. The survey enabled recognition of social expectations concerning the touristic potential of the Warta Valley. The results of the survey contributed to the identification of territories and objects that define eco-landscape value of the valley. Social assessment included suggestions of changes to increase the recreational potential as well as to improve functional aspect of the Warta Valley.

Słowa kluczowe: potencjał turystyczny, dolina, badania terenowe, kierunki rozwoju

Keywords: tourist potential, valley, field research, development trends

Wprowadzenie

Obserwowana od dawna w krajach europejskich oraz coraz mocniej akcentowana w Polsce tendencja do wzmocnienia turystycznego znaczenia dolin rzek uznawana jest za jeden z priorytetowych celów rozwoju turystyki w Poznaniu i jego strefie podmiejskiej (Jachuta-Szostak 2011). Wśród szeregu działań szczegółowych wymienić należy potrzebę wykreowania wizerunku Poznania jako kluczowego elementu tzw. Wielkiej Pętli Wielkopolski oraz szlaku wodnego dla turystów z Europy Zachodniej. Za równie ważne uznaje się opracowanie pakietowych ofert turystycznych dla turystyki wodnej oraz tworzenie nadwarciańskiej przestrzeni publicznej jako atrakcyjnego miejsca do spędzania czasu wolnego, budowę infrastruktury sportowo-rekreacyjnej na Warcie wraz z zagospodarowaniem terenów nadrzecznych (m.in. przystanie, bulwary, ścieżki pieszo-rowerowe,

wypożyczalnie sprzętu) (por. Strategia rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim 2007). Przygotowanie koncepcji programowej oraz rozwiązań inwestycyjnych zmierzających do realizacji wymienionych zadań powinno być poparte analizą uwarunkowań rozwoju turystyki na tym obszarze, bazującą na wynikach badań terenowych.

Cel i zakres badań

Główny cel opracowania koncentruje się na zagadnieniach dotyczących roli metod i technik badań terenowych w diagnozowaniu potencjału turystycznego doliny Warty w granicach metropolii Poznań. Podstawowym założeniem metodycznym pracy jest próba zintegrowanego podejścia do analizy uwarunkowań turystyki i rekreacji na badanym obszarze. W związku z tym inwentaryzacja oraz ocena potencjału turystycznego jest połączeniem oceny eksperckiej i społecznej.

Terenowe prace badawcze polegały na kartowaniu doliny Warty; zrealizowano je z wykorzystaniem formularza inwentaryzacyjnego zawierającego kryteria umożliwiające rozpoznanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych i kulturowych oraz stanu użytkowania i zagospodarowania doliny. W zakres prac terenowych weszły ponadto badania społeczne, które zrealizowane zostały metodą sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem kwestionariusza ankietowego. Głównym celem badań ankietowych było rozpoznanie opinii turystów i mieszkańców metropolii Poznań na temat znaczenia naturalnych i kulturowych walorów oraz zagospodarowania doliny Warty w realizowaniu potrzeb wypoczynkowych. Za równie ważne uznano wskazanie elementów decydujących o wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i krajobrazu oraz czynników zagrażających potencjałowi przyrodniczemu tego obszaru.

Obszar badań

Możliwości turystycznego wykorzystania rzek w metropolii Poznań związane są przede wszystkim z Wartą, która wraz z Wełną i Kanalem Mosińskim oraz mniejszymi dopływami tworzy liczne warianty przebiegu szlaków wodnych, prowadzących także w inne części regionu oraz kraju. Według regionalizacji fizycznogeograficznej J. Kondrackiego (2012), od południa Warta przebiega przez mezoregion Kotliny Śremskiej. W okolicach Śremu rzeka wkracza w Poznański Przełom Warty (por. Bartkowski 1957). Jest to przebiegający południkowo odcinek doliny Warty, o długości ok. 45 km, łączący z północy na południe Pradolinę Toruńsko-Eberswaldzką z Pradoliną Warszawsko-Berlińską. W centralnej części przełomowego odcinka doliny położony jest Poznań. Przed Obornikami Warta wpływa na obszar Kotliny Gorzowskiej. W granicach metropolii Poznań dolina Warty w swym zasięgu przestrzennym obejmuje gminy: Śrem, Mosinę, Puszczykowo, Komorniki, Luboń, Poznań, Suchy Las, Czerwonak, Murowaną Goślinę oraz Oborniki. Jest to odcinek o długości 120 km, zlokalizowany pomiędzy 303 km a 183 km biegu rzeki.

Metody i etapy badań terenowych

Badania terenowe przeprowadzono z wykorzystaniem metody topograficznej nazwanej również marszrutową. Kartowanie realizowano od strony lądu wzdłuż wyznaczonych linii marszrutowych oraz od strony wody na pokładzie wolno płynącej rzeką statku. Istotą zastosowanej metody było wydzielenie odcinków homogenicznych z punktu widzenia badanych cech, oddzielnie dla lewostronnego oraz prawostronnego fragmentu doliny. Inwentaryzacji i ocenie poddano łącznie 23 cechy szczegółowe, które zagregowano następnie w ramach trzech kategorii odnoszących się osobno do walorów przyrodniczo-krajobrazowych doliny rzeki oraz jej koryta, a także – do użytkowania i zagospodarowania doliny rzeki (por. tab.1).

Na dobór kryteriów oceny wpływ miała duża zmienność warunków środowiskowych doliny Warty, które dodatkowo są w różnym stopniu modyfikowane przez czynnik antropogeniczny. O wyborze cech diagnostycznych

Tabela. 1. Zakres inwentaryzacji walorów przyrodniczo-krajobrazowych doliny Warty
Table.1. The scope of natural and landscape inventory of the Warta Valley

Walory przyrodniczo-krajobrazowe		Użytkowanie oraz zagospodarowanie doliny i koryta rzeki
doliny rzeki	koryta rzeki	
Morfologia doliny	głębokość koryta rzeki	użytkowanie terenu w dolinie
Krawędzie doliny	morfologia koryta rzeki	obecność oraz rodzaj wałów przeciwpowodziowych
Układ doliny	szerokość strefy przybrzeżnej	obecność innych obiektów gospodarki wodnej
Obecność wód w dolinie	roślinność wodna	zróżnicowanie oraz ranga obiektów dziedzictwa kulturowego
Wartość przyrodnicza doliny	roślinność skarp	ilość i zróżnicowanie obiektów zagospodarowania turystycznego
Liczba planów w krajobrazie	zróżnicowanie gatunkowe roślinności na skarpach	występowanie elementów ograniczających dostępność oraz możliwość użytkowania turystycznego doliny i koryta rzeki
Liczba oraz zróżnicowanie elementów budujących krajobraz	zadrzewienie brzegów rzeki	–
Występowanie dominant krajobrazowych	warunki świetlne koryta	–
–	obudowa brzegów cieku	–

zdecydowały również stosowane powszechnie kryteria wykorzystywane w ekomorfologicznej charakterystyce dolin rzek w krajach Unii Europejskiej (por. CEN/TC pr EN 14614 2003; Final Report Twinning Light Project No TLP 01-28 (2004); Gacka-Grześkiewicz i in. 1997; Ilnicki, Lewandowski 1997). Każde z kryteriów oceny podzielone zostało na trzy klasy, które opisano pod kątem różniących je cech. Każdej z klas przyporządkowano następnie odpowiednią punktację w przedziale od 1 do 5. Wartość 1 oznacza niską jakość badanej cechy, wartość 3 – jakość średnią, natomiast wartość 5 – jakość wysoką. Następnym krokiem było obliczenie wartości uśrednionych dla każdego z odcinków oraz dla każdej z badanych cech. Wyniki badań zamieszczono w zestawieniu tabelarycznym (por. ryc. 1).

Ocena społeczna zrealizowana została z wykorzystaniem kwestionariusza ankietowego, który składał się z dwudziestu pytań. Badania przeprowadzono metodą doboru nielosowego w letnim sezonie rekreacyjnym 2014 r. W badaniu udział wzięło 470 osób, które wypoczywały w różnych częściach doliny Warty. W podziale administracyjnym było to: 21% ogółu badanych w Poznaniu, 11% w gminie Oborniki, 9% w gminie Murowana Goślina, 10% w gminie Czerwonak, 6% w gminie Suchy Las, 9% w gminie Luboń, 13% w gminie Puszczykowo, 10% w gminie Mosina oraz 11% w gminie Śrem. Nierównomierny rozkład liczby respondentów, to efekt dużej rozciągłości przestrzennej doliny oraz problemów związanych z występowaniem barier dla ruchu i zagospodarowania turystycznego (np. terenów stale lub okresowo podmokłych, stref ochronnych ujęć wód, poligonu wojskowego, zabudowy przemysłowej i mieszkaniowej w bezpośrednim sąsiedztwie linii brzegowej rzeki, słabej dostępności komunikacyjnej).

Wyniki badań terenowych

Dolina Warty stanowi główną oś w układzie terenów o dużym znaczeniu turystycznym i rekreacyjnym w metropolii Poznań. Południkowy przebieg doliny stwarza szanse na jej wykorzystanie jako najważniejszego traktu turystycznego, obsługującego różnorodne formy aktywności rekreacyjnej. Dodatkowym atutem jest integracja doliny Warty z Poznaniem jako centrum turystycznym metropolii oraz z dowiązanymi do niej od zachodu i od wschodu obszarami turystyczno-wypoczynkowymi dolin rzek: Samicy i Bogdanki oraz Cybiny i Głównej (por. Kaniecki, Rotnicka 1995; Nadolny, Słowiński 20011; Nadolny 2013).

Inwentaryzacja walorów i zagospodarowania doliny Warty

Przeprowadzona inwentaryzacja przyrodniczo-krajobrazowa doliny Warty wykazała, że jej naturalny potencjał jest mocno zróżnicowany. W części północnej i środkowej dolina jest raczej wąska i na znacznej długości głęboko wcięta, a jej szerokość nie przekracza 200–300 m. W odcinku środkowym najszersze fragmenty doliny występują w Poznaniu-Naramowicach oraz między Luboniem a poznańską dzielnicą Rataje. W części południowej, od Mosiny do Śremu, szerokość doliny wyraźnie wzrasta (przeważnie do około 2 km). Koryto rzeki jest na wielu odcinkach uregulowane i zabezpieczone za pomocą ostróg kamienno-faszynowych, a w obrębie Poznania płyt betonowych. Zadrzewienie skarp Warty w ponad połowie odcinków przekracza 50–70%. Na około 30% brzegów zadrzewienia stanowią 70–100%, natomiast w 20% brzegów ich udział wynosi poniżej 30%. Są to najczęściej niewysokie krzewy oraz drzewa (3–10 m wysokości), a w ich składzie oprócz różnych gatunków wierzb i olszy czarnej, znaczący udział mają też: dąb szypułkowy, topola, klon jesionolistny, osika, jesion wyniosły, sosna zwyczajna oraz wiąz szypułkowy.

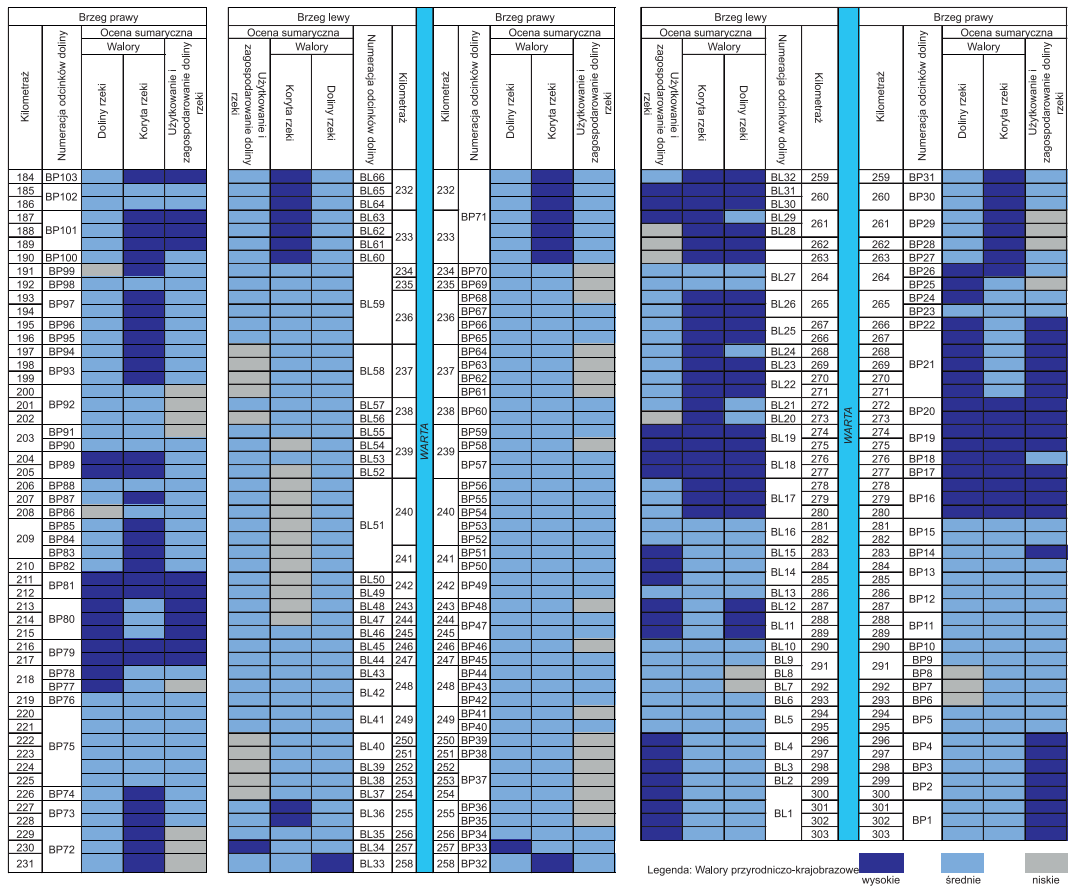
Użytkowanie terenu w dolinie rzeki różnicuje się przestrzennie. W części północnej dominują duże kompleksy leśne, a znajdujące się tam grunty rolne użytkowane są ekstensywnie. W części środkowej, w granicach Poznania oraz mniejszych miejscowości (Czerwonak, Luboń, Puszczykowo), przeważa zabudowa o różnej intensywności, często usytuowana blisko koryta rzeki, a także tereny zieleni urządzonej, ogrodów działkowych oraz sportu i rekreacji. W części południowej użytkowanie terenu jest bardziej urozmaicone. W okolicach Mosiny, w lewobrzeżnym fragmencie doliny przeważają użytki zielone z licznymi zadrzewieniami, które przechodzą następnie w zwarte powierzchnie leśne. Część prawobrzeżna odznacza się z kolei mozaiką łąk, pastwisk, lasów łęgowych, zadrzewień drobnopowierzchniowych oraz mokradeł i starorzeczy. Zupełnie odmienny jest natomiast mocno zabudowany, miejski fragment doliny w Śremie.

W dolinie zachowały się cenne fragmenty lasów łęgowych, w tym unikatowe w skali kraju łągi wierzbowe i topolowe. Na wyższych terasach występują kompleksy grądów. Większą część obszaru pokrywają lasy w typie siedliskowym borów mieszanych świeżych i lasów mieszanych oraz w mniejszym stopniu – lasów wilgotnych. Znaczna część doliny znajduje się na terenach objętych różnymi formami ochrony przyrody. W obrębie doliny Warty położone są m.in.: Wielkopolski Park Narodowy, Rogaliński Park Krajobrazowy, rezerваты przyrody (Krajkowo, Śnieżycowy Jar, Słonawy, Dołęga), obszar chronionego krajobrazu Biedrusko oraz szereg obszarów sieci Natura 2000 [obszary mające znaczenie dla Wspólnoty (OZW): Rogalińska Dolina Warty, Ostoja Wielkopolska, Fortyfikacje w Poznaniu, Biedrusko, Dolina Welny, Kiszewo oraz obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO): Ostoja Rogalińska, Puszcza Notecka].

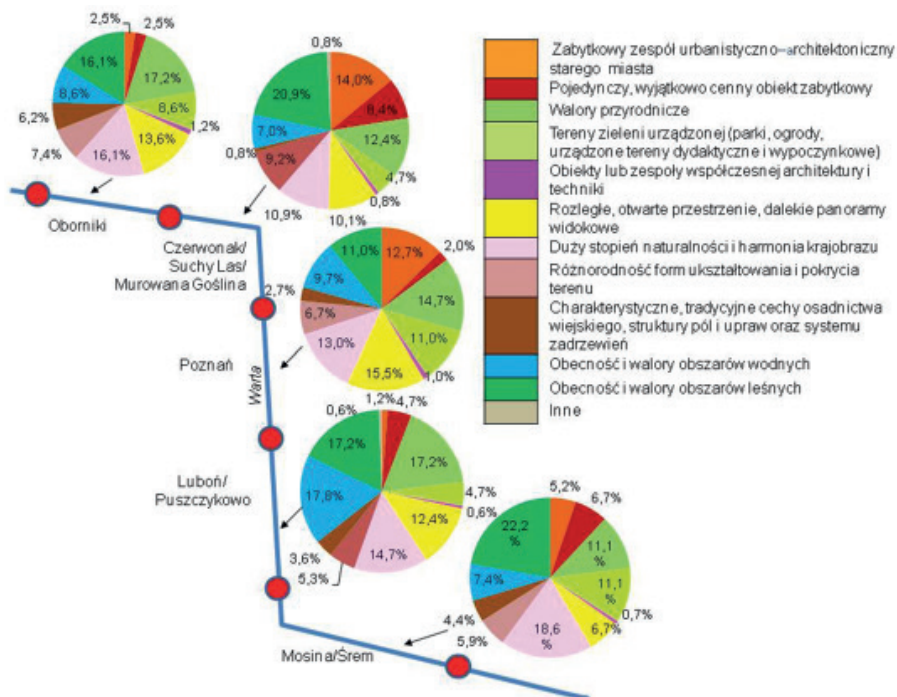
Wśród elementów decydujących o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych doliny Warty wymienić należy cechy charakteryzujące układ i krawędzie doliny, morfologię koryta rzeki, szerokość strefy przybrzeżnej, roślinność skarp, obudowę brzegów rzeki oraz jej dostępność. Na poziomie wartości średnich kształtują się cechy morfologii doliny rzeki, obecności wód w dolinie, zadrzewienia brzegów oraz użytkowanie doliny i jej zagospodarowanie turystyczne oraz walory kulturowe (por. ryc. 1). Najniższe wartości uzyskały kryteria opisujące roślinność wodną oraz obwałowanie rzeki. Do szczególnie wartościowych pod względem warunków ekologiczno-krajobrazowych zaliczono fragmenty doliny Warty położone w granicach gmin: Śrem (283–289 km i 294–303 km biegu rzeki), Mosina, Puszczykowo i Komorniki (255–263 km i 265–283 km), Suchy Las i Czerwonak (220–233 km) oraz Oborniki (184–188 km i 193–216 km) (por. ryc. 1). Najniższą ocenę uzyskały odcinki zlokalizowane w granicach terenów zurbanizowanych: Śremu (290–303 km), Czerwonaka, Poznania i Lubonia (230–254 km) oraz Obornik i Murowanej Gośliny (205–218 km).

Spółeczna ocena walorów i zagospodarowania doliny Warty

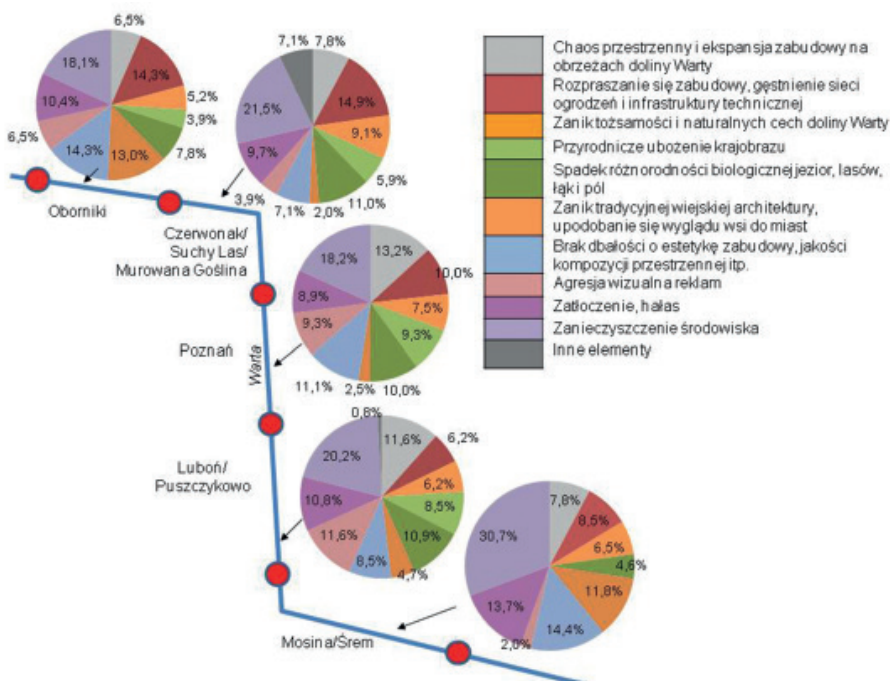
Podstawowym celem badań społecznych było rozpoznanie oczekiwań dotyczących możliwości turystycznego wykorzystania doliny Warty. Wyniki ankiety pozwoliły na identyfikację obszarów i obiektów decydujących o wyjątkowej wartości doliny oraz jej znaczeniu turystycznym i rekreacyjnym, a także czynników, które

Ryc. 1. Walory i zagospodarowanie doliny Warty
 Fig. 1. The natural values and tourist development of the Warta Valley

Ryc. 2. Wybrane przykłady społecznej oceny potencjału turystycznego doliny Warty – cechy korzystne w opinii respondentów
 Fig. 2. Social assessment of the tourism potential of the Warta Valley – selected examples of the preferred features

Ryc. 3. Wybrane przykłady społecznej oceny potencjału turystycznego doliny Warty – cechy niekorzystne w opinii respondentów
 Fig. 3. Social assessment of the tourism potential of the Warta Valley – selected examples of the negative features

zagrożą jakości krajobrazu (ryc. 2 i 3). Respondenci przedstawili ponadto propozycje zmian służących wzrostowi potencjału rekreacyjnego oraz funkcjonalności doliny Warty. Wyniki badań ankietowych posłużyły do opracowania mapy mentalnej.

Zdaniem ankietowanych dolina Warty jest ważną przestrzenią dla realizowania potrzeb wypoczynkowych. Najczęściej deklarowaną formą aktywności rekreacyjnej są spacer (72%), szczególnie po oznakowanych ścieżkach (30%). Bardzo popularna jest obserwacja przyrody i krajobrazu (44%), często z nieurządzonych miejsc widokowych (22%), w połączeniu z obserwacją płynącej wody (16%), a także – fotografowaniem przyrody (28%). Wśród form biernej aktywności dużą rolę odgrywa możliwość piknikowania (25%) oraz biwakowania (9%). Z kolei rekreacja aktywna to przede wszystkim wyprawy rowerowe po wyznaczonych szlakach (43%) lub poza nimi (24%), spływy zorganizowane (13%) i indywidualne (12%) oraz spacer i marsze nordic walking (10%), a także sporadycznie organizowane gry terenowe (4%). Niemniej popularne jest krajoznawstwo i turystyka kulturowa o charakterze poznawczym, realizowana na terenie Rogalińskiego Parku Krajobrazowego (17%) oraz w miejscowościach sąsiadujących z Wartą (15%). Chętnie realizowanymi formami wypoczynku jest uczestnictwo w wydarzeniach rozrywkowych, sportowych i kulturalnych organizowanych w dolinie Warty, będących w ofercie miast i miejscowości z nią sąsiadujących (22%). Zdaniem badanych, aktywności wypoczynkowej i rekreacyjnej w granicach doliny Warty sprzyja każda pora roku.

W opinii respondentów, do szczególnie atrakcyjnych turystycznie zalicza się obszary o wyróżniających się walorach przyrodniczych i krajobrazowych (25%), umożliwiające obcowanie z przyrodą w wymiarze wypoczynkowym, poznawczym, edukacyjnym i estetycznym. Wysoką ocenę w tej grupie uzyskały tereny cenne przyrodniczo (18%), np.: Wielkopolski Park Narodowy, Rogaliński Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy Puszcza Zielonka oraz punkt widokowy na Dziewiczej Górze, Łęgi Nadwarciańskie, Puszcza Notecka oraz dolina Kończaka i dolina Wełny. Duże znaczenie ankietowani przypisują terenom zieleni urządzonej (15%), w tym również tych o zbyt wysokim charakterze (np. założenie pałacowo-parkowe w Rogalinie). Wysoko oceniane są ponadto: duży stopień naturalności i harmonia krajobrazu (17%), obecność i walory obszarów wodnych oraz leśnych (15%), otwarte przestrzenie, rozległe i dalekie panoramy widokowe (13%) oraz różnorodność form ukształtowania i pokrycia terenu (7%) (por. ryc. 2).

Wśród czynników obniżających atrakcyjność doliny Warty respondenci wymienili niewystarczającą dbałość o teren rozumianą jako brak „gospodarza” (31%) oraz znaczne zaśmiecenie obszaru (dzikie składowiska odpadów, przepełnione pojemniki na odpady, śmieci na szlakach turystycznych pieszych i rowerowych, stałe i płynne zanieczyszczenia przenoszone z nurtem rzeki oraz występujące wzdłuż linii brzegowej) (47%). Dużym mankamentem jest brak zaplecza rekreacyjnego w postaci wypożyczalni sprzętu sportowego i wodnego, boisk, placów zabaw, ławek, miejsc wypoczynkowych, miejsc piknikowych, parkingów oraz szlaków i ścieżek zlokalizowanych w bliskim sąsiedztwie koryta rzeki (wytyczone i oznakowane trasy spacerowe oraz szlaki piesze i rowerowe) (29%). Do elementów uciążliwych dla wypoczynku ankietowani zaliczyli ponadto: wszechobecny hałas (np. komunikacyjny, miejski, lotniczy, pokrzykiwania innych osób) (21%), małą ilość terenów zieleni urządzonej o charakterze parkowym (7%) oraz brak poczucia bezpieczeństwa (obecność osób pijących alkohol, bezdomnych) (4%). Za niekorzystne zjawisko uznano również „niekontrolowany” rozwój zabudowy w granicach doliny oraz zły stan techniczny linii brzegowej rzeki (3%) – por. ryc. 3.

W opinii społecznej, wśród niezbędnych zmian służących podniesieniu atrakcyjności doliny Warty wymienić należy: konieczność lepszego współdziałania podmiotów odpowiedzialnych za zarządzanie terenami nadwodnymi, wzrost świadomości społecznej oraz większą dbałość o wspólną przestrzeń. Za równie ważny uznano rozwój infrastruktury rekreacyjnej, a w szczególności: szlaków i ścieżek turystycznych (rowerowych, pieszych, spacerowych), zorganizowanych pól biwakowych z wiatami i ławkami, pielęgnowanych terenów zieleni umożliwiających gry i zabawy sportowe, urządzonych placów zabaw, boisk sportowych i plaż. W opinii badanych na funkcjonalność doliny Warty wpłynąć może powstanie tarasów widokowych, bulwarów spacerowych na terenach miejskich (Poznań, Oborniki i Puszczykowo), ustawienie ławek i wiat przy szlakach oraz w miejscach ciekawych krajobrazowo, a także utworzenie nowych przystani wodnych oraz wypożyczalni sprzętu wodnego.

Wnioski i podsumowanie

Przeprowadzona analiza wykazała zasadność stosowania zintegrowanego podejścia do inwentaryzacji i diagnozy potencjału turystycznego doliny Warty. Połączenie eksperckiej oceny walorów oraz zagospodarowania doliny Warty z jej odbiorem społecznym stwarza szanse na równoważenie ekologicznych, gospodarczych i społecznych potrzeb w procesie planowania funkcji turystycznych.

Badania terenowe potwierdziły, że istotnym problemem w turystycznym wykorzystaniu Warty są duże dysproporcje w walorach oraz w przystosowaniu brzegów rzeki dla turystyki aktywnej i wypoczynku, szczególnie pomiędzy częścią doliny położoną w granicach Poznania a odcinkami znajdującymi się na północ i południe od miasta. Nierównomiernie kształtuje się dostępność doliny dla ruchu turystycznego. W skali całej metropolii zintegrowany systemem szlaków turystycznych (wodnych, rowerowych i pieszych) występuje jedynie na odcinkach usytuowanych pomiędzy Luboniem i Rogalinem oraz Czerwonakiem i Mściszewem. Słabo rozwinięta jest infrastruktura turystyki wodnej, zarówno pod względem ilości i standardu obiektów, jaki i świadczonych z ich wykorzystaniem usług. Ograniczeniem dla turystycznego użytkowania doliny Warty są ponadto zlokalizowane w jej granicach obszarowe formy prawnej ochrony środowiska (obszary ochrony przyrody, strefy ochrony ujęć wód, lasy ochronne), których obecność całkowicie lub częściowo wyklucza użytkowanie doliny w celach turystycznych.

Czynnikiem sprzyjającym aktywizacji funkcji turystycznych są cechy związane z walorami morfologicznymi i krajobrazowymi doliny Warty, jej ekstensywnym użytkowaniem, obecnością większych kompleksów leśnych o korzystnych warunkach bioklimatycznych oraz występowaniem atrakcyjnych krajoznawczo obiektów dziedzictwa kulturowego. Mocną stroną oferty turystycznej doliny są ponadto położone w jej granicach ośrodki miejskie o randze wojewódzkiej (Poznań), powiatowej (Śrem i Oborniki) oraz gminnej (Luboń, Puszczykowo, Mosina), a także liczne mniejsze miejscowości. Traktując powyższe ośrodki jako zaplecze obsługi ruchu turystyczno-rekreacyjnego w dolinie Warty, należy wskazać na ich specjalistyczny charakter. Oprócz Poznania, rolę wielofunkcyjnych miejscowości turystycznych pełnić mogą: Śrem, Rogalin, Mosina, Puszczykowo, Luboń oraz Owińska. Funkcje wypoczynkowe przypisać należy Mechlinowi, Radzewicom, Świątnikom oraz Rogalinkowi. Typowo usługowy charakter mają natomiast Koziegłowy, Czerwonak, Biedrusko oraz Oborniki

Przeprowadzona analiza walorów i zagospodarowania doliny Warty wskazuje na konieczność podjęcia działań służących tworzeniu nowoczesnej i spójnej podbudowy infrastrukturalnej oraz organizacyjnej w sferze turystyki i rekreacji. Podstawą metodyczną tych rozwiązań powinno być wprowadzenie zintegrowanych produktów turystycznych dla obszaru opracowana przy założeniu wiodącego znaczenia czterech rodzajów turystyki: wodnej, aktywnej, przyrodniczej (poznawczo-edukacyjnej) oraz miejskiej (por. Bródka, Miedzińska 2015).

Literatura

- Bartkowski T. 1957. Rozwój polodowcowej sieci hydrograficznej w Wielkopolsce Środkowej. Zeszyty Naukowe UAM 8, s. 15–23.
- Bródka S., Miedzińska I. 2015. Turystyka i rekreacja. W: *Koncepcja kierunków rozwoju przestrzennego metropolii Poznań*. Centrum Badań Metropolitalnych, Poznań, s. 186.
- CEN/TC pr EN 14614. 2003. Water quality – Guidance standard for assessing the hydromorphological features of rivers, Brussels, s. 24.
- Final Report Twinning Light Project No TLP 01-28, Annex 3. Assessment of the principles and techniques used to monitor hydromorphological characteristic in Europe including Slovak Republic, 2004, s. 38.
- Gacka-Grzeškiewicz E. i in. 1997. Weryfikacja krajowych korytarzy ekologicznych ze względu na stan przekształcenia sieci wodnej. Etap II Metody oceny dolin rzecznych jako korytarzy ekologicznych. IOŚ, Warszawa, s.180

- Illicki P., Lewandowski P. 1997. Ekomorfologiczna waloryzacja dróg wodnych Wielkopolski. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 19–30.
- Jachuta-Szostak A. 2011. Front wodny Poznania – dolina Warty. Rewitalizacja związków z rzeką. Wyd. Politechniki Poznańskiej, s.186.
- Kaniecki A., Rotnicka J. (red.) 1995. Wody powierzchniowe Poznania. Problemy wodne obszarów miejskich. T. 2, Wyd. Sorus, Poznań, s. 356.
- Kondracki J. 2011. Geografia regionalna Polski. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa, s. 444.
- Nadolny G. 2013. Przewodnik nawigacyjny „Wielka Pętla Wielkopolski”. Wielkopolska Organizacja Turystyczna, Poznań, s. 84.
- Nadolny G., Słowiński M. 2011. Przewodnik „Wielka Pętla Wielkopolski”. Wyd. Satchwell, Warszawa, s. 64.
- Strategia rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim. 2007. Instytut Turystyki, Warszawa, s. 195.

